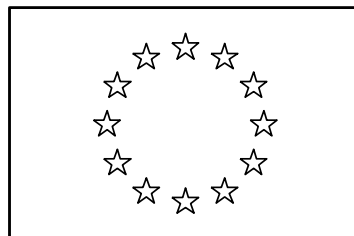

MEMO 98, Gunduličova 14
Bratislava 811 05
Tel, Fax: 5441 03 09
www.memo98.sk
memo98@memo98.sk

NPOA
NADÁCIA PRE PODPORU OBČIANSKYCH AKTIVÍT

MONITORING MÉDIÍ

POČAS VOLEBNEJ KAMPANE 2002

Závěrečná správa

MEMO 98
2002

PHARE PROGRAM
ROZVOJA NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

SR 9904

MONITORING MÉDIÍ
POČAS VOLEBNEJ KAMPANE 2002

PROJEKT

Monitoring médií

**v súvislosti s prezentáciou informácií o národnostných a etnických menšinách
počas volebnej kampane 2002**

Záverečná správa

Autor: Mgr. Ján Cangár

**Spolupráca na projekte: Mgr. Martina Tabačiková, Mgr. Martin Križan,
Mgr. Ivan Godársky, Mgr. Marek Mračka**

MEMO 98
2002

MEMO 98

Občianske združenie MEMO 98 je nezávislá a nadstranícka organizácia, ktorá vznikla v období pred voľbami do NR SR v roku 1998. Projekt MEMO '98 bol zorganizovaný Helsinským občianskym zhromaždením a Združením na podporu lokálnej demokracie za podpory NDI – Národného demokratického inštitútu. Od svojho vzniku MEMO 98 monitoruje významné verejnoprávne i súkromné elektronické a tlačené médiá (Slovenská televízia, TV Markíza, VTV, TV Luna, TV JOJ, TA 3, Slovenský rozhlas, Rádio Twist, Rádio Okey, Rádio Expres, viaceré lokálne televízne stanice, ako aj denníky: Národná obroda, Nový čas, Nový deň, Pravda, Práca, Slovenská Republika, SME a pod.). Cieľom monitoringu je sprostredkovať verejnosti na Slovensku i relevantným inštitúciám popis práce slovenskej mediálnej scény a spôsoby médií pri prezentácii politickej scény v SR. Predmetom monitoringu sú informácie o politických stranách a ich predstaviteľoch, významných vnútropolitických a zahraničnopolitických udalostiach.

MEMO 98 realizuje projekty súvisiace s právami občanov na získavanie vyvážených a korektných informácií o veciach verejných. Okrem úsilia o zabezpečenie vyváženého mediálneho prostredia, ktorému sa MEMO 98 venuje od svojho vzniku, je prioritou MEMO 98 umožniť občanom slobodne získavať informácie aj o činnosti štátnych orgánov a orgánov územnej samosprávy.

Monitor menšín v roku 2000

Od roku 2000 sa MEMO 98 venuje aj otázke národnostných menšín. Na základe skúseností z monitorovania médií v rokoch 1998 - 1999 vypracovalo MEMO 98 projekt na monitoring prezentácie národnostných menšín. S podporou NPOA realizovalo projekt "Mediálny monitoring informácií o menšinách". Monitorované boli hlavné spravodajské relácie v STV, TV Markíza, TV Luna, VTV, SRo, Rádio Twist. Mesačne boli sledované informácie o menšinách – o rôznych témach, resp. kauzách v súvislosti s nimi, ako aj informácie o osobnostiach reprezentujúcich príslušné menšiny. Zber údajov zabezpečovali monitori. Televízne a rozhlasové spravodajstvá boli nahrávané. Meral sa časový priestor venovaný téme (čas priameho vstupu, citácia, obrazový záber, prípadne ako zmienka). Ku každému subjektu bola priradená hodnotiacia známka vystihujúca spôsob, akým sú informácie o meranom subjekte prezentované, aby bolo možné určiť, v akom svetle bol daný objekt prezentovaný. Hodnotiacia škála pozostáva z piatich stupňov. Stupeň 1 a 2 charakterizuje pozitívne zobrazovanie, stupeň 3 je známku neutrálnou, stupeň 4 a 5 negatívne zobrazovanie. Pozitívna, neutrálna a negatívna hodnota sa pridávajú vždy po jednom políčku na slúpcovom grafe. Zozbierané dáta boli sumarizované v tabuľkách a grafoch.

Predmetom skúmania bol **priestor** venovaný prezentácii informácií o danej problematike a **spôsob**, akým médiá o Rómoch informovali. Zároveň sa sledovali aj tematické okruhy, ktorým sa médiá v súvislosti s prezentáciou problematiky rómskej národnostnej menšiny venujú. Sledované boli témy ako sú politika (politické strany a politickí predstavitelia rómskych strán, ich programy, mimovládne občianske združenia), ekonomika a sociálna sféra (nezamestnanosť, sociálne prídavky, pôrodnosť, bytová problematika), školstvo a kultúra, samospráva, kriminalita, kauzy dotýkajúce sa rómskej problematiky, pomoc štátnych organizácií v rómskej problematike, nenávisť voči Rómom prejavovaná verejne a rasová neznášanlivosť.

Okrem horeuvedených údajov, ktoré sú jednoznačne vyjadriteľné v grafickej podobe, sa v médiách vyskytujú aj mediálne efekty. Ide o správy, ktoré nezodpovedajú kritériám vyváženého a

korektného sprostredkovania informácií (také, o ktorých médium neinformovalo, informovalo jednostranne, o zaujaté a obviňujúce skutočnosti, skreslené, nepresné, alebo neoverené informácie, expresívne, alebo nepresné použitie jazyka alebo opisu, zámerné používanie obrazových a zvukových efektov s pozitívnym alebo negatívnym zafarbením). Tieto „mediálne fauly“ sú súčasťou výsledných grafov, ale zároveň sú podrobne slovne popísané, čím tvoria nosnú časť analýzy o prezentovanej téme. Ďalším sledovaným kritériom je téma, ktorej sa mediálny obsah týka. Sledovaním jednotlivých tém je možné vyhodnotiť výskyt tematických okruhov, ktoré sú v súvislosti s predmetom monitoringu spájané a odrážajú záujem médií pri prezentácii správ.

Monitoring hlavných spravodajských relácií spomenutých médií prebiehal kontinuálne a nepravidelne bol realizovaný monitoring tlačených médií. Informácie z jednotlivých mesiacov tvorili materiál pre hlbšiu analýzu problematiky. Štvrťročne boli informácie o monitoringu prezentované v rámci správ, ktoré sme vydali prostredníctvom tlačových agentúr a distribuovali do monitorovaných médií, najčítanejších denníkov a na internetové médiá.

Analýza vysielania spravodajských relácií významných a mienkotvorných elektronických médií priniesol jeden dôležitý poznatok:

- 1. Pri prezentácii menšín v spravodajstve nebola zachovaná proporcionalita. Jednoznačne dominovali správy o Rómoch, a to aj napriek výraznému počtu správ o osobnostiach v prospech nerómskych osobností.**

Monitor v roku 2001

V monitorovaní spravodajstva vybraných elektronických médií pokračovalo MEMO 98 aj v tomto roku. Na televíznom trhu došlo v roku 2001 k zmenám: neexistovala už VTV, v letných mesiacoch prestala vysielat' TV Luna a v septembri sa objavila spravodajská televízia TA 3. Z celkového pohľadu možno konštatovať, že charakter prezentácie informácií o Rómoch sa oproti roku najmä z hľadiska pretrvávania trendov, nezmenil. Analýza vysielania médií za rok 2001, ktorú vypracovalo MEMO 98 v lete 2002, porovnávala situáciu z rokom 2000. Porovnanie prinieslo viaceré poznatky:

- 1. Problematike národnostných menšín venovali médiá vo svojom spravodajstve všeobecne minimálny priestor.**
- 2. Pri vysielaní informácií o menšinách v spravodajstve jednoznačne dominovali informácie o rómskej národnostnej menšine - nad 85 % času venovaného menšinám. Zastúpenie iných národnostných menšín bolo iba okrajové.**
- 3. Dominantné boli kauzy, kampane a senzácie. Tie boli predmetom informácií najmä v letných mesiacoch (informácie o krádežiach zemiakov, predstavy R. Fica o riešení rómskej problematiky, rasovo motivované útoky - smrť A. Balážovej, resp. K. Sendreia). Ďalšími boli kauzy – migrácia Rómov do zahraničia a kauza košického sídliska Luník IX.**
- 4. Minimálne boli v spravodajstve zastúpené kvázi neatraktívne témy – Pomoc štátnych organizácií pri riešení problémov národnostných menšín (v našom prípade Rómov); problematika vzťahov menšín, resp. Rómov a samosprávy; kultúra menšín; sociálna sféra a školstvo.**

5. **Prevažovali neutrálne informácie - viac ako 85 % všetkých informácií.**
6. **Absolútne nedostatočný, nekoncepčný, nesystémový bol v rokoch 2000 - 2001 prístup predstaviteľov štátnych orgánov pri prezentácii najmä pozitívnych riešení otázok spojených s rómskou národnostnou menšinou. V tomto smere zlyhal podpredseda vlády, v ktorého kompetencií bola problematika národnostných menšín, ale ešte viac osoby, ktoré boli vo funkcii splnomocnenca vlády SR pre riešenie otázok rómskej národnostnej menšiny.**
7. **Svoj veľmi významný podiel na formovaní negatívneho obrazu najmä rómskej národnostnej menšiny mali najmä verejnoprávne médiá – Slovenská televízia a Slovenský rozhlas, pričom v niektorých ohľadoch hlavne spravodajstvo STV malo výrazný podiel na takejto prezentácii informácií o národnostných menšinách, najmä o Rómoch.**

V týchto intenciách bolo vysielanie monitorovaných médií celkove charakterizované kampaňovitosťou, nesystémovým prístupom, náhodnosťou, vyhľadávaním káz a senzácií a jednoznačným alibizmom, ktorý charakterizuje obsah spravodajstva štylizovaného do roviny tzv. neutrálnosti. Najmä v prípade prezentácie informácií o rómskej národnostnej menšine tento typ spravodajstva má svoj dosť výrazný podiel na formovaní negatívnych postojov väčšiny obyvateľov k Rómom. Aj tú zrejme sú korene súčasných latentných rasových predsudkov slovenskej spoločnosti.

Projekt Monitoring médií v súvislosti s prezentáciou informácií o národnostných a etnických menšinách počas volebnej kampane 2002

V roku 2001 MEMO 98 iniciovalo projekt **Monitoring médií v súvislosti s prezentáciou informácií o národnostných a etnických menšinách v rámci počas volebnej kampane 2002**. Cieľom projektu bolo skvalitnenie komunikácie medzi majoritným obyvateľstvom a minoritnými skupinami, ktoré predstavujú rozličné národnosti, etnické skupiny, vierovyznania a zároveň posilnenie ich prijímania verejnosťou. Projekt bol zameraný na zvýšenie účasti voličov – príslušníkov národnostných menšín v parlamentných voľbách 2002. Miestom realizácie projektu bola SR.

Monitorovanie sa týkalo informácií o národnostných menšinách žijúcich v SR - maďarskej, rómskej a ostatných (nemecká, česká, rusínska, ukrajinská, poľská, židovská a iné). Monitorované boli hlavné mienkotvorné elektronické médiá - Slovenská televízia, Televízia Markíza, Televízia JOJ, TA 3, Slovenský rozhlas, Rádio Twist. Poslaním monitoringu bolo spracovávanie podkladov pre analýzu informačných zdrojov o národnostných a etnických menšinách v predvolebnej kampani a vplyvu médií na formovanie postojov verejnosti k menšinám a na volebné programy strán, resp. aj na výsledky volieb. Sledované, vyhodnocované a analyzované boli hlavné spravodajské relácie. Predmetom monitorovania boli prehľady o mediálnych obsahoch v súvislosti s prezentáciou informácií o národnostných a etnických menšinách politickými stranami a v rámci volebných programov, reakcie predstaviteľov politických strán na vyhlásenia zástupcov menšín k volebným programom, vyhodnocovanie informácií nepriamo ovplyvňujúcich verejnú mienku, prezentácie politických strán a príslušníkov menšín k vytváraniu pozitívnych, neutrálnych alebo negatívnych postojov k menšinám.

Vyhodnotenie monitoringu malo poskytnúť podklady pre analýzu informačných zdrojov o národnostných a etnických menšinách v predvolebnej kampani a vplyvu médií na formovanie postojov verejnosti k menšinám a na volebné programy strán, resp. aj na výsledky volieb. Analýzy poskytli podklady pre lepšiu identifikáciu aktuálneho stavu a riešenie problematiky. Ich publikovanie v médiách malo pomôcť skvalitniť komunikáciu medzi majoritným obyvateľstvom a minoritnými skupinami. Poskytnutie výsledkov analýzy zástupcom minorít malo umožniť zvýšenie konštruktívneho zapojenia menšín do predvolebnej kampane.

Súčasťou projektu bolo aj diskusné fórum s cieľom zlepšiť komunikáciu medzi inštitúciami, ktoré sa podieľajú na práci s menšinami na Slovensku. Boli porovnávané výsledky Monitoru 2000, výsledkov monitoringu menšín z roku 2001 s výsledkami monitoringu v roku 2002. Medzi témy, ktoré boli súčasťou fóra, boli menšiny v médiách (ich prezentácia, priestor, korektnosť informácií v médiách), prezentácia menšín politickými subjektami (ich prezentácia, priestor, korektnosť), menšiny v programoch politických strán pred parlamentnými voľbami 2002, dlhodobé riešenie problematiky Rómov na Slovensku (politické, ekonomické, vzdelávacie, sociálne a iné). Monitorovanie médií a diskusné fórum umožnilo pozitívne vplyvať na vytváranie relatívne objektívneho obrazu o postavení menšín v SR. Prezentácia výsledkov monitorovania v médiách a na internete umožnila predovšetkým voličom lepšie sa orientovať v štruktúre politických strán, a ich volebných programov z hľadiska hodnotových systémov pri budovaní občianskej spoločnosti

Projekt prostredníctvom monitoru v médiách poskytol dôležité informácie o štruktúre, obsahu a forme informácií vysielaných v médiách. Ich analýza umožnila stanoviť charakter

vysielania spravodajských relácií v médiách o predvolebnej kampani celkove, o volebnej kampani jednotlivých strán i o volebných programoch politických strán.

Výsledky monitoru, oficiálne i neoficiálne diskusie k danej problematike, potvrdilo oprávnenosť zámerov pokúsiť sa s pracovníkmi médií vypracovať novinársky kódex informovania obyvateľstva Slovenska o menšinách (v zmysle odporúčaní RE a obdobných noriem v Nemecku, Veľkej Británii, Fínsku a v ďalších krajinách).

Sledované kritériá

Ako v predchádzajúcich rokoch, aj v roku 2002 boli sledované *základné údaje* – priestor (vysielací čas) venovaný prezentácií informácií o problematike menšín, počet informácií, ich zameranie, novinársky žáner, korektnosť poskytovaných informácií o menšinách, zdroj informácií, spôsob, akým médiá a politické strany o menšinách informujú a tematické okruhy, ktorým sa médiá a politické strany v súvislosti s prezentáciou menšín venujú. Sledovanými *témami* boli politika (volebné programy, politické strany a politickí predstavitelia rómskych strán, mimovládne občianske združenia), ekonomika, sociálna sféra (nezamestnanosť, sociálne prídavky, pôrodnosť, bytová problematika), školstvo, kultúra, samospráva (starostovia, rôzne aktivity), kriminalita, kauzy dotýkajúce sa menšinovej problematiky, pomoc štátnych organizácií v menšinovej problematike, rasová nenávisť voči menšinám prejavovaná verejne (skinheads a rôzne politické strany), predvolebné prieskumy verejnej mienky a prognózy volebných výsledkov.

Metodológia monitoringu

Zber údajov zabezpečovali monitori, vyškolení za účelom vykonávania kvalitatívnych a kvantitatívnych analýz televíznych, rozhlasových a novinových správ. V záujme zabezpečenia dôslednosti, objektivity a kvality monitoringu bolo každé spravodajstvo sledované najmenej dvoma členmi monitorovacieho tímu. Televízne a rozhlasové spravodajstvá boli nahrávané a archivované pre prípadnú kontrolu, alebo potrebu spätného vyhľadania informácií.

V elektronických médiách sa meral časový priestor venovaný téme (čas priameho vstupu, citácia, obrazový záber). Informácie, ktoré sa nedali zmerať (v podobe jedného slova, či výrazu), boli označované ako zmienka.

Okrem toho sa v médiách vyskytujú aj mediálne efekty. Ide o správy, ktoré nezodpovedajú kritériám vyváženého a korektného sprostredkovania informácií (také, o ktorých médium neinformovalo, informovalo jednostranne, o zaujaté a obviňujúce skutočnosti, skreslené, nepresné, alebo neoverené informácie, expresívne, alebo nepresné použitie jazyka alebo opisu, zámerné používanie obrazových a zvukových efektov s pozitívnym alebo negatívnym zafarbením). Tieto „mediálne fauly“ sú súčasťou výsledných grafov, ale zároveň sú podrobne slovne popísané, s cieľom bližšie priblížiť v čom sa odchýlili od zásad novinárskej etiky.

Spracovanie výsledkov monitorovania.

Spravodajské relácie boli nahrávané na audio, resp. videokazety, príp. na nosiče typu CD-ROM. Následne bol ich obsah, resp. jednotlivé správy týkajúce sa predmetu monitoringu prepísané do hárkov (Príloha č. 1). Monitorovacie hárky boli spracovávané mesačne, pričom

relevantné údaje boli zaznamenávané do tabuliek vo formáte Excel. Výsledky získané sumarizáciou údajov v tabuľkách boli prepisované do výsledných tabuliek formátu Excel a Word.

Tieto údaje boli analyzované v textoch výsledných správ, ktoré boli doplnené o tabuľky a grafy. Výsledky monitorovania boli spracovávané prostredníctvom čiastkových analýz, tabuľkových a grafických údajov a prezentované v médiach, prostredníctvom tlačových konferencií a na internetovej stránke (www.memo98.sk). Všetky informácie boli predkladané verejnosti s cieľom poskytnúť podklady pre lepšiu identifikáciu aktuálneho stavu a riešenie problematiky. Poskytnutím výsledkov analýzy zástupcom minorít malo za cieľ zvýšiť konštruktívne zapojenie menšín do predvolebnej kampane.

Projekt mal rovnako za cieľ aj zviditeľnenie a rozvoj tretieho sektora všeobecne. V tejto oblasti je dôležité, aby mali mimovládne organizácie dostatok prostriedkov na realizáciu svojich potrieb. Prístup k médiám je jedným z predpokladov ako zviditeľniť výsledky aktivít tretieho sektora a ako upozorňovať verejnosť a predstaviteľov štátu na význam mimovládnych organizácií.

Významný je vplyv výsledkov projektu z hľadiska pozitívneho ovplyvňovania verejnej mienky v jej vzťahu k menšinám, budovania multietnickej a multikultúrnej občianskej spoločnosti.

Monitorovanie médií poskytlo médiám relevantné informácie o možnosti odstraňovania disproporcií v prezentácii národnostných menšín, obzvlášť Rómov, vo svojich hlavných spravodajských reláciách. Projekt mal ambície pomôcť zlepšiť obraz o menšinách celkovo (a Rómoch zvlášť) v majoritnej spoločnosti, poskytnúť východiská pre riešenie problémov, národnostných menšín resp. skoncipovanie národnostnej politiky štátu, prostredníctvom analýz prispieť k riešeniu štruktúry vysielania jednotlivých médií, informovať širokú verejnosť o objektívnosti či neobjektívnosti vysielania jednotlivých médií a poskytovať databanku informácií zameraných na menšiny. Projekt trval do konca októbra 2002. Jeho výsledky umožnili poskytnúť významné informácie o stave, charaktere obsahu a štruktúre spravodajstva a informácií o menšinách, predovšetkým o rómskej menšine a o šírke, a kvalite prezentácie menšinovej politiky v programoch jednotlivých politických strán. V konečnom dôsledku analýza monitoringu umožní vypracovať odporúčania verejnoprávny, ale aj súkromným médiám, aby vo svojich reláciách a článkoch pravidelne informovali o aktivitách národnostných menšín, o ich histórii, kultúre, tradíciách i súčasnom živote s cieľom rozvíjať vzájomne pozitívne vzťahy majoritného obyvateľstva a príslušníkov národnostných menšín a viesť občanov k väčšej tolerancii a porozumeniu.

Na základe analýzy monitoringu spravodajských relácií najvýznamnejších televíznych a rozhlasových médií v SR za roky 2000 a 2001 a porovnanie výsledkov s výsledkami za rok 2002, projekt predpokladal vyvodenie nasledujúcich záverov (nastolenie nasledovných otázok):

- **Aký veľký priestor venujú médiá a politické strany problematike národnostných menšín vo svojom vysielaní a volebných programoch?**
- **Čo je v týchto programoch a vo vysielaní médií dominantné z hľadiska prezentácie jednotlivých menšín, a ktoré problémy majú prednosť?**
- **Či vysielanie monitorovaných médií a volebné programy strán nemajú charakter kampaňovitosti, náhodilosti, nesystémového prístupu, vyhľadávaním káuz a senzácií a jednoznačným alibizmom, ktorý charakterizuje ich obsah do roviny tzv. neutrálnosti. Najmä v prípade prezentácie informácií o rómskej národnostnej menšine tento typ**

prezentácií má svoj dosť výrazný podiel na formovaní negatívnych postojov väčšiny obyvateľov k Rómom.

Realizácia projektu

Vzhľadom na to, že projekt bol schválený až v apríli 2002, monitorovanie v zmysle vyššie uvedenej metodiky prebiehalo v čase od 1. mája do 20. septembra (prvý volebný deň). V júni 2002 zverejnilo MEMO 98 súhrnnú správu monitoru za obdobie 2000 – 2002. Prvé relevantné výsledky realizovaného projektu boli zverejnené za obdobie máj – júl v auguste 2002.

Dňa 3. septembra 2002 o 10.00 sa v Centre nezávislej žurnalistiky v Bratislave uskutočnil okrúhly stôl. Na toto stretnutie boli pozvaní zástupcovia štátnej správy (Úradu vlády SR, Úradu splnomocnenkyne vlády SR pre rómsku komunitu), MVO, ktoré majú v agende problematiku menšín, Rómov a zástupcov médií. Súčasťou pozvánky bola skrátaná verzia Analýzy za roky 2000 – 2001. Účastníci stretnutia dostali podrobnú analýzu za roky 2000 – 2001, výsledky za máj–júl 2002 i odporúčania RE (Odporúčania pre rozhlasové a televízne vysielanie: Ako správne zobrazit' etnické menšiny v európskych krajinách).

Napriek závažnosti problematiky, resp. výsledkom Monitoru sa na stretnutí zúčastnila len zástupkyňa IVO, NPOA a rómskeho média Romano Nevo Lil.

Z diskusie vyplynul jeden dôležitý záver:

Vzhľadom na výsledky monitorovania vysielania médií a tlače do roku 2002 i vzhľadom na poznatky z analýzy vysielania médií v roku 2002, je nevyhnutné vypracovať a ponúknuť médiám návrh téz etického kódexu o prezentácií informácií o menšinách najmä o Rómoch.

Materiály, ktoré dostali účastníci stretnutia, boli zaslané aj všetkým pozvaným, ktorí sa na stretnutí nezúčastnili.

Hodnotenie výsledkov monitoru 2002

Údaje monitoringu za sledované obdobie sú charakterizované nasledujúcimi skutočnosťami:

- **Priestor, ktorý médiá a v tej súvislosti aj politické strany vo svojich volebných programoch venujú národnostným menšinám je nedostatočný.**
- **Najviac z informácií o menšinách bolo venovaných rómskej národnostnej menšine – 182 informácií, čo je 85,45% všetkých informácií o menšinách.**
- **Pretrváva požívanie „národnostného princípu“ pri prezentácii niektorých informácií. Aj keď sa ich počet znižoval (v septembri mal hodnotu 0, najmä komerčné médiá v „konštrukcii“ správy často používali „mediálne efekty“.**
- **V rámci kampane k voľbám do NR SR prezentovali médiá v období máj – september 36 správ (17,39%), pričom z časového hľadiska bola takmer pätina času venovaného menšinám (00:52:25 hod, čo je 19,43%) venovaná riešeniu problematiky menšín politickými stranami.**
- **Elektronické médiá poskytli najviac priestoru prezentácii menšinovej problematiky SMK (viac ako 7 minút), resp. rómskym stranám ROMA a ROI (takmer 6,5%).**

Analýza vysielania

V mesiacoch máj – september 2002 odvysielali monitorované médiá spolu 213 správ v hlavných spravodajských reláciách v celkovej dĺžke trvania 7:21:20 hod. Pokiaľ ide o počet správ, najviac ich odznelo v júni (25,35%), najmenej v septembri (14,08%), čo je ale zrejme aj dôsledok skráteného monitorovacieho obdobia (do 20. septembra). Na druhej strane časová dotácia informácií a správ za máj - august je relatívne vyrovnaná: 13 – 16%, ale napriek skrátenému monitorovaciemu obdobiu v septembri tvorí až takmer 39% času za sledované obdobie (Tabuľka č. 1). Z hľadiska hodnotenia jednotlivých médií najviac informácií priniesol Slovenský rozhlas (79), ale najväčší časový priestor poskytol informáciám o menšinách Rádio Twist – 46 správ v čase 3:12:06 hod., čo je priemer na jednu informáciu 4 minúty. (Tabuľka č. 2, Graf 1, 2, 3). Spôsobila to intenzívna prezentácia informácií najmä v septembri.

Súčet informácií o menšinách je však až 309, t.z., že v niektorých správach odzneli informácie o dvoch, resp. viacerých menšinách. 85,45 % správ bolo venovaných rómskej menšine, čo znamená, že bol zachovaný trend z predchádzajúcich rokov. Necelých 20% správ bolo venovaných maďarskej menšine, pričom väčšina informácií sa týkala problematike krajanského zákona, resp. jeho možného dopadu na postavenie maďarskej menšiny v SR. Z hľadiska prezentácie informácií o židovskej menšine odznelo v sledovanom období až 20 správ o tejto menšine – týkali sa sprístupnenia hrobky rabína Ch. Sofera v Bratislave a rokovaní vlády SR o odškodnení Židov (Tabuľka 3, Graf 6). Pokiaľ ide o rómsku menšinu, najviac informácií o nej priniesol Slovenský rozhlas – 58, čo je 31,7% všetkých informácií.

V uvedených správach odznelo 259 informácií o jednej alebo viacerých z 19 vyhodnocovaných tém a 61 informácií bolo venovaných kauzám, ktoré sa každoročne najmä pri rómskej menšine pravidelne opakujú (krádeže zemiakov, košické sídlisko Luník IX, emigrácia Rómov do krajín EÚ, ap.). Najviac informácií (30,54%) sa týkalo politických problémov, resp. politickému riešeniu problémov menšín.

Z hľadiska prezentácie nosných informácií v jednotlivých mesiacoch (Tabuľka č. 3, Graf 5) dominovali v médiách v máji informácie o Rómoch (41 správ v trvaní 1:04:50 hod.), ktoré súviseli s medzinárodnou konferenciou konanou začiatkom mája v Bratislave na záver mesiaca venovaného Rómom (10 správ v trvaní viac ako 20 minút.). Udalosti sa venovali všetky médiá.

Správy súvisiace s maďarským menšinovým zákonom vysielali médiá počas celého monitorovaného obdobia - celkovo odznelo 17 správ v trvaní takmer 50 minút (Graf 11). V júli dominovala najmä kauza „zemiaky“, ktorú médiá prezentovali v 8 správach v trvaní takmer 13 minút. V auguste dominovali informácie súvisiace s kriminalitou, pričom všetky tieto informácie boli spájané s Rómami (11 minút 38 sekúnd), mierne viac ako 7 minút bolo venovaných aj problematike emigrácie (zmena situácie v Belgicku – prevažuje migrácia za prácou, resp. rodinnými príslušníkmi). Médiá v auguste tiež venovali značný priestor informáciám o projekte Tolerancia k menšinám – takmer 7 a pol minúty (Tabuľka č. 3).

Pretrvávajúce trendov pri vykresľovaní obrazu rómskej národnostnej menšiny v médiách za posledné roky sa prejavuje pri prezentácii informácií o kriminálnych deliktoch obyvateľstva, najmä tzv. ekonomickej kriminality (Tabuľka č. 3, Graf 12). Všetky informácie (29) sa týkali Rómov a v prevažnej miere súviseli s krádežami poľnohospodárskych plodín, najmä zemiakov. Väčšina informácií (16) odznela v júli. Je zarážajúce, že všetky monitorované médiá bez výnimky (najviac TV JOJ – 4, Rádio Twist a STV po 3 informácie) akosi automaticky spájali tento typ kriminality s príslušnosťou páchatel'ov k rómskej menšine, čo môže byť v rozpore nielen s vyššie uvedenými odporúčaniami RE, ale aj s Ústavou SR a Listinou ľudských práv

i ďalšími zákonmi SR i medzinárodnými normami. A aj v súvislosti s prezentáciou informácií k tejto problematike došlo vo vysielaní médií k častému porušovaniu objektívnosti vysielania uvádzaním nekorektných informácií i zavádzajúcim a negatívne pôsobiacim mediálnych efektov (7 správ).

Sociálnej problematike (Tabuľka č. 1, 3) sa venovalo 83 informácií, z nich 23 bolo venovaných otázkam bývania. Boli to informácie o nelegálnej osade v centre Košíc, o petícii obyvateľov Dobšinej proti výstavbe bytov pre Rómov a Luník IX. Pri prezentácii týchto informácií najmä televízne médiá na ilustráciu používali zábery, ktoré často s obsahom príspevku nesúviseli (ošarpané domy, polonahé deti a pod.). V oblasti sociálnej problematiky sa objavil ešte jeden pozoruhodný fakt: až 33 informácií sa týkalo problematiky školstva a kultúry. Je to dané najmä niektorými udalosťami – kauzou prijímacích pohovorov na Lekársku fakultu UK s osobitnými podmienkami pre Rómov a s už vyššie spomínaným sprístupnením hrobky rabína Ch.Sofera, v auguste aj spomínaným projektom Tolerancia k menšinám a otázkou rómskych asistentov.

Súvislosti s prejavmi rasizmu a neznášanlivosti monitorované médiá zaznamenali 9 informácií, pričom 3 sa týkali útoku členov hnutia skinheads na Róma a 4 extrémnym prejavom PSNS o Rómoch.

Ako nositelia informácie v správe (Graf č. 13) bolo identifikovaných spolu 377 zdrojov. Najviac to boli redaktori alebo moderátori médií (196 informácií, čo je až 58,16%), štátne orgány boli nositeľmi informácií v 89 prípadoch (26,41%), menšiny – 20,17% a politické strany – 7,1% z informačných zdrojov. Viaceré správy mali niekoľko nositeľov informácií, najmä redaktor a zástupca menšiny, resp. štátnej správy. 54,71% správ bolo v spravodajských reláciách avizovaných na začiatku spravodajskej relácie prostredníctvom titulku. Niektoré správy, najmä tie, ktoré sa týkali tzv. káuz, odzneli v uvádzaní titulkov na prvom mieste.

Z hľadiska žánrovej štruktúry správ v prevažnej väčšine išlo o kombinované správy, najmä vlastné reportáže médií kombinované s rozhovormi, pričom v 20 prípadoch mal text informácie sprostredkovaný redaktorom charakter komentára. Agentúrnych správ v monitorovaných médiách odznelo 52, väčšina z nich v SRo.

Monitorovanie spravodajstva médií bolo zamerané aj na tzv. korektnosť, objektivitu správ resp. informácií (Graf 14). Boli hodnotené také ukazovatele, ako poskytnutie priestoru na vyjadrenie druhej strane (teda ak správa obsahovala negatívne informácie o menšine, či dostali priestor aj jej zástupcovia), či a koľkokrát bola v správe spomenutá menšina v negatívnom obraze, aké mediálne efekty (zvukovú kulisu, obrazové informácie) médiá pri prezentácii informácií v správe použili, aký „slovník“ požívali redaktori alebo moderátori médií.

Pri analýze správ o menšinách dochádzalo v mesiacoch máj – september najmä k týmto porušovaniam etiky, objektivity, resp. Odporúčaní RE, ale aj zásad slušného správania (Tabuľky č. 4 - 7):

- **Používanie neadekvátnych mediálnych efektov, ktoré s obsahom správy nesúviseli;**
- **Spájanie kriminálnych deliktov s príslušnosťou k národnosti;**
- **V súvislosti s informáciami o kriminalite emocionálne negatívne až vulgarizujúce slovné spojenia;**
- **Označovanie príslušníkov rómskej menšiny slovom cigán, cigánska menšina, a to aj predstaviteľmi štátnej správy a samosprávy, kde ide o nerešpektovanie právneho poriadku SR (slovenská legislatíva pozná rómsku menšinu, Rómov, rómskych obyvateľov).**

Vo všetkých týchto prípadoch ide nielen o porušenie odporúčaní RE, ale prezentácia takto formulovaných informácií súvisí aj s porušovaním zákonov SR týkajúcich sa ľudských práv, postavenia menšín, ale aj zákonov upravujúcich činnosť médií.

V tejto súvislosti bol v priebehu mesiaca september zaznamenaný fakt, ktorý sa odlišoval od predchádzajúceho obdobia: Ako vyplýva z Tabuľky č. 1 v čase od 1. septembra do 20. septembra v monitorovaných médiách neodznal z pohľadu metodiky monitorovania médií, ktorú uplatňuje MEMO 98, ani jeden nekorektný príspevok. Tento fakt je ešte viac pozoruhodný tým, že súkromné elektronické médiá TV Markíza a Rádio Twist, ktoré v predchádzajúcich mesiacoch najčastejšie porušovali zásadu korektnosti najmä pri prezentovaní informácií o rómskej menšine (viď tabuľka 4 – 7), odvysielali v septembri 9 informácií (Twist až 6) o rómskej menšine, a všetky boli korektné. Vo vysielaní médií sa už neobjavili ani tzv. mediálne efekty, ktoré napr. TV Markíza často používala v predchádzajúcom období. Možno sa domnievať, že možný pozitívny vplyv na takýto charakter vysielania médií mohla mať aj verejná prezentácia výsledkov monitoru v rokoch 2000 – 2001, ale najmä zverejnenie príkladov porušovania novinárskej etiky formou vyššie spomínaných tabuliek s príkladmi porušenia korektnosti, ktoré boli prílohami dvoch čiastkových správ monitoru 2002, ktoré boli médiám zaslané, resp. ktoré boli zverejnené prostredníctvom tlačových agentúr a internetovej stránky MEMO 98. Nakoľko bol tento fakt odrazom zverejnených údajov a či pôjde o dlhodobjší trend, ukážu najbližšie mesiace, kedy monitorovanie médií bude pokračovať.

Predvolebná kampaň a menšiny

V súvislosti s voľbami do NR SR začali médiá uverejňovať informácie majúce charakter predvolebných stanovísk politických strán o riešení problematiky národnostných menšín už v máji 2002. Napriek skorému začiatku „predvolebnej kampane“ problematika postavenia menšín, najmä však riešenie problémov rómskej národnostnej menšiny bolo pre politické strany a tým aj pre médiá takmer „tabu“. Ako sa ukázalo počas celého obdobia pred voľbami, malo to svoje príčiny aj v takmer nulovej prezentácii menšinovej problematiky (najmä riešenie problémov Rómov) vo volebných programoch jednotlivých politických strán, vo vystúpeniach ich lídrov. A ako povolebný vývoj avizuje, menšinová, najmä rómska problematika zrejme bude horúcim kameňom v rukách vládnej koalície.

Pri prezentácii menšinovej problematiky pred voľbami viaceré médiá venovali priestor prezentácii zameranej na plnenie programu vlády v minulom volebnom období. V tejto súvislosti odznali v médiách informácie aj o plnení úloh zameraných na riešenie postavenia národnostných menšín, ktoré prezentoval podpredseda vlády Pál Csáky.

Z hľadiska obsahu volebných programov jednotlivých politických strán, ako ukázali ich analýzy, ktoré uskutočnili viaceré mimovládne organizácie (IVO, MEMO 98) a zverejnili najmä tlačené médiá (SME, Pravda) boli otázky riešenia postavenia národnostných menšín po voľbách prezentované minimálne alebo ich politické strany neprezentujú vôbec. Pokiaľ sa tak deje, najmä SMK venovala najviac priestoru maďarskej národnostnej menšine. Postavenie rómskej menšiny, resp. programové či koncepcné zámery riešenia problémov Rómov politické strany vo volebných programoch nemali, resp. ak mali, tak vo vágnej a nekonkrétnej podobe.

To sa odrazilo aj v informáciách, ktoré vo svojich spravodajských reláciách prezentovali monitorované elektronické médiá (Tabuľka č. 3, Graf 8, 9). Od začiatku mája do 20. septembra odznali informácie venované voľbám alebo politickým stranám a ich programom smerom k menšinám v médiách 36 krát, v trvaní 52 minút 25 sekúnd. Najviac informácií (15, v trvaní 18

minút 41 sekúnd) priniesol Slovenský rozhlas. STV a TV JOJ priniesli len minimum informácií priamo zameraných na voľby. 26 informácií (72,2%) bolo venované rómskej národnostnej menšine, dve informácie boli venované maďarskej i rómskej menšine a 10 informácii maďarskej menšine. O ostatných menšinách v súvislosti s voľbami v monitorovaných menšinách neodznala ani jedna informácia.

Zastúpenie politických strán v týchto informáciách ukazuje graf 10. Dve vo voľbách najsilnejšie politické strany HZDS-ĽS a SDKÚ venovali problematike menšín v zobrazených informáciách, najmenej času.

Obsahové zameranie informácií (Tabuľka č. 8) bolo orientované najmä na otázky spoločného postupu Rómov vo voľbách (zjednotenie Rómov, činnosť ROI a ROMA, spochybnenie L.Fízika ako lídra ROMA), ktoré prezentovali rómske politické strany. Podpore rómskych kandidátov, resp. otázkam zneužívania rómskej karty vo voľbách sa venovali informácie RIS a HZDS. V septembri boli viaceré informácie zamerané na pôsobenie mimovládnych organizácií v predvolebnej kampani s orientáciou na účasť Rómov vo voľbách.

Negatívne stanoviská v spravodajských informáciách odznali v pri prezentácií PSNS a SNS. Týkali sa zákazu maďarských strán resp. SMK, vylepovania plagátov (zakročili "maďarskí" policajti,) útokov na maďarský krajanský zákon, stanoviska k Maďarom ("šovinisti"), riešenia "cigánskeho problému", petície v Dobšinej. Odznala aj informácia o tom ako v ankete na internetovej stránke SNS zvíťazila SMK. Odznala informácia o monitorovaní volieb smerom k Rómom, ktoré uskutočnila mimovládna organizácia Občianske Oko. Médiá tiež prezentovali informácie o protestoch Rómov v Sabinove proti kampani R. Fica, o stanovisku Rady Rómov v súvislosti s postojmi ANO v otázkach vzdelávania i o tom, ako si Rómovia v Kokave nad Rimavicou vyskúšali "voľby na nečisto".

Trendy vývoja vysielania elektronických médií

Údaje monitoringu 2002 v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi nepriniesli výraznejšie zmeny. Vzhľadom na detailnejšie zameranie monitoringu spravodajstva elektronických médií – analýza zahŕňala štruktúru správ, ich dikciu, objektivnosť, spôsob prezentácie informácií a pod., z monitoru za obdobie 1.máj – 20. september 2002 vyplynuli niektoré relevantné poznatky:

- **Pretrváva systém a spôsob informovania z predchádzajúcich rokov.**
- **Problematike menšín je naďalej venovaný nedostatočný priestor**
- **Z informácií o menšinách dominujú informácie o Rómoch – trend nad 85% informácií pretrváva.**
- **Pretrváva aj požívanie „národnostného princípu“ pri prezentácii niektorých informácií. Najmä komerčné médiá v „konštrukcii“ správy, informácie ako bežné používajú „mediálne efekty“ často sa používa prezentácia rasovo zafarbených alebo vulgárnych názorov predstaviteľov majoritnej spoločnosti alebo národnostnej menšiny**
- **Nevhodné sú formulované upútavky resp. titulky uvádzané v úvode spravodajských relácií.**
- **Pri prezentácii názorov jednej strany o druhej médiá v tom istom príspevku neposkytujú priestor pre názor druhej strany.**

Závery

Doterajšie poznatky o súčasnom nelichotivom obraze Rómov vo vedomí obyvateľov Slovenskej republiky naznačujú aj istý podiel médií na tomto stave. Mnohokrát je ich vysielanie tzv. neutrálnym postojom skôr medveďou službou voči menšinám a otvára priestor pre latentný rasizmus, ktorý je prítomný v myslení majoritnej spoločnosti, ale zároveň možno nevedomky, no často aj vedome vytvára podhubie rasovej nenávisti a intolerancie.

Súčasný obraz Rómov v slovenských médiách akcentuje postoje a názory majority, ktorej sú médiá súčasťou. Jeho charakteristickými prvkami v médiách je zdôrazňovanie predsudkov a stereotypov, ktoré vytvorila o Rómoch majorita. Ide o prejavy latentného rasizmu a intolerancie voči Rómom, ktoré však médiá za prejavy rasizmu nepokladajú. Obraz Rómov v porovnaní s ostatnými národnosťami, etnickými či ostatnými menšinami je špecifický. Nosné sú informácie o kriminalite, o sociálnych otázkach. Väčšina týchto správ je negatívne emocionálne ladená voči Rómom.

Aplikácia ustanovení domácej legislatívy i medzinárodných odporúčaní v praxi verejnoprávnych a súkromných médií znamená pre rozhlasových a televíznych pracovníkov i pre novinárov tlačených médií, že musia zväziť dopad svojej činnosti. Média by mali pomáhať vytvoriť priestor pre kultúrnu rozmanitosť. Rasové a etnické menšiny sa musia stať každodennou súčasťou vysielania elektronických médií, resp. stránok novín a časopisov. Nevyhnutná je potreba špecifických programov, cielená propaganda médií smerom k verejnosti, vládny i mimovládny štruktúram o potrebe realizácie takýchto princípov pri realizácii ľudských práv, regulácii vysielania, slobodnej tvorby, vzdelávania. Najmä televízia a rozhlas by nemali používať terminológiu urážajúcu menšiny a takú, čo vyvoláva pocity odlišnosti. Ich vysielanie sa musí vyhýbať opakovaným charakteristikám, stereotypom vlastností menšín prostredníctvom zdôrazňovania ich rasy alebo etnickej príslušnosti. Je potrebné tiež zvýšiť zastúpenie redaktorov, komentátorov, moderátorov z radov menšín. Pri vysielaní správ a spravodajstva je nutné poskytovať pravdivé informácie, zabrániť vytváraniu senzácií s rasovými prvkami, skúmať zaobchádzanie s menšinami i rôzne názory v rámci menšín, poskytnúť priestor informáciám o ich živote, ich predstaviteľom, spolupracovať s odborníkmi aj pri príprave spravodajstva a vyvarovať sa úmyselných a neúmyselných dezinformácií poskytujúcich priestor pre xenofóbiu a rasizmus.

Z monitoru, ktorý sa po roku 1989 robil na Slovensku, vyplývajú pre všetkých, čo sa problematike činnosti médií venujú profesionálne i neprofesionálne, niektoré závery, ktorých realizácia by pomohla meniť a zmeniť situáciu vo vysielaní médií i klímu v spoločnosti:

- 1. Je nutné vypracovať koncepciu mediálnej prezentácie menšín vo verejnoprávnych médiách.**
- 2. Všetci kompetentní činitelia by mali prispieť k zabezpečeniu objektívnej prezentácie rómskej národnostnej menšiny vo verejnoprávnych médiách a odporučiť takýto spôsob prezentácie aj súkromným médiám.**
- 3. Média by mali vo reláciách pravidelne a systémovo informovať o aktivitách rómskej národnostnej menšiny, jej histórii, kultúre, tradíciách i súčasnom živote.**
- 4. Riadiaci pracovníci médií by mali prostredníctvom personálnej politiky koncepčne riešiť zastúpenie príslušníkov rómskej národnostnej menšiny vo verejnoprávnych médiách.**

5. Exekutíva by mala vytvoriť podmienky pre pravidelné informovanie o činnosti inštitúcií zaoberajúcich sa rómskou komunitou prostredníctvom tlačových konferencií a vystúpeniami vo verejnoprávnych médiách.

Je predpoklad, že MEMO 98 aj v spolupráci s ďalšími subjektami bude monitorovanie médií realizovať aj naďalej. V tomto smere treba vychádzať z poznatkov z takmer trojročnej realizácie monitoringu, ktorý MEMO 98 začal v roku 1999 a pokračoval pravidelným sledovaním a analyzovaním mediálnych informácií v rokoch 2000 až 2002.